

KŘÍSTEK, M. Vlastní jméno osobní v uměleckém překladu: český Huckleberry Finn 1893-2003. In ČORNEJOVÁ, M. a KOSEK, P. (ed.) 2008. Jazyk a jeho proměny : prof. Janě Pleskalové k životnímu jubileu. Brno : Host, s. 164-170. ISBN 978-80-7294-301-2.

pracovní verze:

Vlastní jméno osobní v uměleckém překladu: český Huckleberry Finn 1893–2003

Cílem tohoto příspěvku je všimnout si jednoho z dílčích aspektů překladu uměleckého textu, konkrétně toho, jak se různí překladatelé vyrovnávají s vlastním jménem osobním s přihlédnutím k jeho významu a k jeho funkci v původním textu. Jako podklad poslouží kniha Marka Twaina (1835–1910; vl. jm. Samuel Langhorne Clemens) *Adventures of Huckleberry Finn* (Dobrodružství Huckleberryho Finna, 1884; Twain 2001) – jedno z významných děl angloamerické literatury, které dosud bylo do češtiny přeloženo celkem šestkrát, resp. sedmkrát, poprvé už r. 1893 (k jednotlivým knižně vydaným překladům Arbeit, red. 2000: 1601, verze z r. 2003, v pořadí sedmá, je rukopis – překlad části románu). Půjde jednak o základní charakteristiku jména hlavního hrdiny, jednak o podobu, jakou má v jednotlivých překladech do češtiny. Toto dílo, resp. toto konkrétní jméno nebylo vybráno náhodou – přestože by mohlo být z pohledu českého příjemce vnímáno prostě jako jedno z mnoha vlastních jmen osobních z jiné jazykové oblasti (podobně jako třeba Tom Sawyer, abychom zůstali v okruhu děl téhož autora), v případě jména Huckleberry Finn je situace výrazně odlišná, což potenciálně představuje i relativně náročný úkol pro překladatele.

V této souvislosti je vhodné rovněž připomenout, že postava Huckleberryho Finna zaujímá v Twainově tvorbě poměrně důležité místo – objevuje se jednak ve čtyřech knižně vydaných pracích - *The Adventures of Tom Sawyer* (Dobrodružství Toma Sawyera, 1876), *(The) Adventures of Huckleberry Finn* (Dobrodružství Huckleberryho Finna, 1884), *Tom Sawyer Abroad* (Tom Sawyer na cestách, 1894), *Tom Sawyer, Detective* (Tom Sawyer detektivem, 1896), jednak v různých fragmentech a dalších textech, za Twainova života nepublikovaných: *Boy's Manuscript* („rukopis o chlapcích“, 1868 – jedná se o standardně užívaný název pro fragment jednoho Twainova rukopisu, jehož titulní list, a tedy i název je ztracen; jde o příběh, v němž se objevují některé motivy později využitě v Dobrodružstvích Toma Sawyera), *Huck Finn and Tom Sawyer Among the Indians* (Huck Finn a Tom Sawyer mezi Indiány, 1884), *Tom Sawyer: A Play* (Tom Sawyer: divadelní hra, 1884), *Tom Sawyer's Conspiracy* (Spiknutí Toma Sawyera, 1897–?1902), *Schoolhouse Hill* (1898), *Tom Sawyer's Gang Plans a Naval Battle* (Tlupa Toma Sawyera plánuje námořní bitvu, cca 1900), *Huck*

Finn (1902) + deníkové záznamy a korespondence (o těchto textech blíže např. Blair, ed. 1969 a Twain 1989). Postava Huckleberryho Finna je v Twainově díle přítomna po většinu jeho aktivní tvorby a téměř po celou polovinu jeho života – lze tedy říci, že bližší pozornost si zaslouží i její jméno.

Podle edičních poznámek v použitém autoritativním vydání Twainova textu (Twain 2001: 380) bylo příjmení Finn převzato od jedné z osob žijících v místě, kde Twain vyrůstal, v Hannibalu v americkém státě Missouri – Jimmy Finn byl jeden z místních opilců a povalečů (pro úplnost lze dodat, že za hlavní inspiraci k postavě Huckleberryho Finna se pokládá Twainův kamarád z dětství Tom Blankenship, rovněž jeden z obyvatel Hannibalu, o něco starší než Twain a pocházející z podobné společenské vrstvy jako románový Huckleberry Finn).

Jméno Huckleberry je z hlediska tématu tohoto příspěvku mnohem zajímavější a důležitější – ani v Twainově době, ani v současnosti totiž nebylo a není užíváno jako křestní jméno, i když tak v Twainově textu funguje, a to včetně možnosti utvořit z něj hypokoristikum (Huck). Současný stav byl ověřen v internetové databázi Namepedia (<http://www.namepedia.org/en/firstname/>), v níž se Huckleberry ani Huck neobjevují jako křestní jména, ale – překvapivě – jako příjmení, byť ojediněle; důležitější jsou však výše připomenuté ediční poznámky, které i s odvoláním na situaci v době vzniku Twainova textu uvádějí, že *huckleberry* jako apelativum může znamenat „nedůležitá osoba“ nebo také [někdo] „zaostalý nebo venkovský“ (Twain 2001: 380).

V souvislosti s tímto možným symbolickým významem „někdo nedůležitý“, tedy obyčejný, prostý, snad lze poněkud odbočit od hlavního tématu příspěvku a připomenout, že i tento způsob pojmenování má v literatuře tradici – je to například středověká anglická moralita *Everyman* z konce 15. stol., v níž se prostý člověk (Everyman) setkává se Smrtí a je postaven před nutnost složit účty Bohu; dílo tohoto druhu vzniklo i v dalších jazycích, např. v latině (*Homulus*), v holandštině (*Elckerlijc*) nebo v němčině (*Jedermann*; viz např. internetová encyklopedie Wikipedia – http://en.wikipedia.org/wiki/Everyman_%28play%29). Protože bude věnována pozornost také českým překladům Twainova textu, je vhodné uvést, že podobně motivovaná pojmenování známe i z českého prostředí – např. ve sbírce F. Sušila *Moravské národní písně* (poprvé 1835) existuje několik položek, v nichž je zachycena obdobná situace – hlavní hrdina je zde pojmenován „jakkolvěk“; podle smyslu by se však dalo uvažovat také o propriální podobě „Jakkolvěk“ (Byltě jeden člověk, / bylo mu jakkolvěk; Byl tu jeden člověk, / měl jméno jakkolvěk – Sušil 1951: 22–23).

S tímto významem souvisí také další užití výrazu *huckleberry* jako apelativa – označuje se tak rostlina rozšířená v severní Americe, jejíž bobule se podobají brusinkám nebo borůvkám, a to i barvou (internetová encyklopedie Wikipedia – <http://en.wikipedia.org/wiki/Huckleberry>). V souvislosti jak s těmito rostlinami a jejich barvou, tak se jmény je vhodné zmínit, že apelativum *huckleberry* může v angličtině fungovat nejen jako substantivum, ale také jako kvalitativní adjektivum označující barvu – jedna z kreslených postaviček studia Hanna-Barbera, jejíž jméno bylo do češtiny přeloženo jako Pes Filipes, se v originále jmenuje Huckleberry Hound, doslova tedy „borůvkový pes“ – a tento hrdina skutečně má světlemodrou barvu (http://en.wikipedia.org/wiki/Huckleberry_Hound_1958). Podobně ve filmu *Breakfast at Tiffany's* (Snídaně u Tiffanyho, 1961, námět Truman Capote, režie Blake Edwards; údaje převzaty z webové stránky *The Internet Movie Database* <http://www.imdb.com/title/tt0054698/>) se v Oscarem oceněné písni *Moon river* (Měsíční řeka) skladatele Henryho Manciniho a textaře Johnyho Mercera objevuje spojení *my huckleberry friend* („můj borůvkový přítel“), které se v tomto konkrétním kontextu vztahuje k barvě řeky v měsíčním světle.

Po této odbočce se lze vrátit k funkci, jakou jméno Huckleberry plní v původním Twainově textu, a ve stručném přehledu si všimnout jeho podoby v jednotlivých překladech. Jako východisko lze použít obecnou typologii, kterou prezentuje M. Knappová (1992), a uvažovat jednak o funkci **identifikační**, jednak o funkci **charakterizační**. Podrobnější třídění nověji nabízí J. Pleskalová – v jejím pojetí by bylo na základě uvedených skutečností možné chápat jméno Huckleberry/Huck ve výchozím textu několika různými, ale vzájemně propojenými způsoby, a to jako **1) vlastní jméno deapelativní** (Pleskalová 2002a: 206; zmíněné rostliny – viz výše), **2) vlastní jméno deminutivní** (Pleskalová 2002b: 206; hypokoristikum Huck), snad také **3) vlastní jméno osobní ochranné** (Pleskalová 2002c: 207; akcent na nedůležitost, bezvýznamnost pojmenované osoby).

Je tedy patrné, že i takováto zdánlivě bezproblémová složka textu, jakou je jméno hrdiny, může s sebou nést konotace, s nimiž se překladatelé – pokud si jich jsou vědomi – musejí zkusit adekvátně vyrovnat. Významná starší práce z oblasti teorie překladu – *Umění překladu* J. Levého k počestování, nebo naopak k zachování původní podoby vlastních jmen obecně říká: *Tady nepomůže žádná paušální teorie, překladatel musí případ od případu hledat nejúnosnější řešení* (Levý 1983: 94). Novější práce, zaměřená především na slovanské literatury, se s tímto komentářem v podstatě shoduje, připomíná ještě důležitou otázku překládání, resp. nepřekládání tzv. jmen charakterizačních a skutečnost, že jméno ve výchozím textu motivované se pak pro čtenáře cílového textu stává jménem nemotivovaným,

čímž dochází k ochuzení překladu (Straková 1994: 174–175) – to je do jisté míry také případ jména Huckleberry.

Podíváme-li se tedy na situaci v konkrétních překladech, z celkových sedmi verzí čtyři zachovávají podobu Huckleberry, eventuálně volí hypokoristikum Huck – jsou to především překlady novější (Twain 1935, 1941, 1953, 2003), není však reálně zjistit, nakolik to je mechanický krok, daný překladatelovou neznalostí širších souvislostí, a nakolik se jedná o záměr; i s vědomím, že dojde k posunu k chápání jména jako nemotivovaného. Výjimkou je v tomto ohledu verze z r. 2003, kde se jednalo jen o dodržení zavedené tradice, z veřejně dostupných zdrojů pak část komentáře F. Gela (1901–1972), autora zatím nejnovějšího publikovaného překladu, z níž je zřejmé, ze kterého z výše uvedených významů apelativa *huckleberry* se zde vychází; důvod volby právě tohoto významu ani to, zda si Gel byl vědom dalších možností, však uvedeno není. V úplně prvním vydání z r. 1953, které se v některých detailech liší od vydání pozdějších (například v názvu má – podobně jako dřívější verze – hypokoristikum Huck místo Huckleberry), Gel píše: *Na příklad hrdina našeho příběhu Huckleberry Finn [...] je dítě křtěné jménem věru nenáboženským, ba tak říkajíc nekřesťanským. Neboť huckleberry s malým ‚h‘ je brusinka. [...] Pročež se český překlad knížky mohl taky jmenovat Dobrodružství Brusínka Finna. Jistě by to ‚Brusínek‘ bylo mělo svůj půvab – jako má svou vyhraněnou funkci v originále. Leč Huckleberry Finn je dnes už tak slavnou figurkou a pojmem v literatuře tak vžitým, že redakce rozhodla nepřekládat jeho jméno* (Gel 1953: 219). Další překladatelé volí jiné možnosti: náhradu propria apellativem „tulák“ (Twain 1893), čímž se zdůraznila neurčitost pojmenování, zároveň však byla přidána určitá charakteristika, kterou jméno Huckleberry neobsahuje a která už sama o sobě může naznačovat část zápletky. Jinou použitou možností bylo hypokoristikum „Frantík“ (Twain 1900 a 1901, 1948). Zde je zapotřebí uvést, že ačkoliv není pochopitelně možné ověřit motivaci překladatelů, ubírali se vlastně podobným směrem jako Twain, pokud jde o neurčitost vyjádření, i když poněkud odlišnou cestou, protože jméno František reálně existuje. Podle údajů z doby blízké vzniku těchto překladů jméno František patřilo v první polovině 20. stol. zhruba do první desítky nejoblíbenějších českých mužských jmen (Knappová 1989: 178). Užití reálně existujícího a frekventovaného jména by pak tedy pokud jde o neurčitost vyjádření mohlo mít podobný efekt jako užití do té doby neexistujícího, původem pravděpodobně deapelativního jména Huckleberry.

Charakterizujeme-li uvedené varianty z hlediska funkcí, které v cílovém textu plní, lze dojít k potvrzení skutečnosti, že v překladu vždy určitou složku původního významu ztrácíme. Pokud zachováme podobu Huckleberry, může se u příjemce ztrácet akcent na motivovanost

tohoto pojmenování (do jaké míry si jí nyní jsou vědomi čtenáři původního textu samozřejmě na tomto místě nelze spolehlivě ověřit). Pokud jméno Huckleberry nahradíme apelativem, nebo i hypokoristikem utvořeným od českého křestního jména, posouváme také tímto malým krokem text od překladu spíše k adaptaci. V žádné ze zkoumaných verzí však nebylo vyznění originálu zvoleným řešením nijak výrazně zkresleno; šlo tedy především o připomenutí jednoho z dílčích aspektů stylizace překladu uměleckého textu, a to zvláště z hlediska onomastiky.

Prameny

- Twain, M. (2001) *Adventures of Huckleberry Finn*. Editors Victor Fischer and Lin Salamo. Berkeley; Los Angeles; London: University of California Press.
- Twain, M. (1893) *Dobrodružství tuláka Finna*. Přel. K. L. Kukla. Praha: Románová příloha Národní politiky.
- Twain, M. (1900 a 1901) *Dobrodružství Frantíka Finna (kamaráda Toma Sawyera)*. 2 díly. Přel. K. Kolman. Praha: J. Otto.
- Twain, M. (1935) *Dobrodružství Hucka Finna*. Přel. anonymní překladatel. Praha: L. Janů.
- Twain, M. (1941) *Dobrodružství Hucka Finna*. Přel. anonymní překladatel. Upravil O. Vančura. Praha: L. Janů.
- Twain, M. (1948) *Příhody Frantíka Finna*. Přel. A. Kraus. Praha: R. Kmoch.
- Twain, M. (1953) *Dobrodružství Hucka [v pozdějších vydáních Huckleberryho] Finna*. Přel. F. Gel. Praha: Práce.
- Twain, M. (2003) *Dobrodružství Huckleberryho Finna [kap. 1–10]*. Přel. J. Skřička. Jazyková spolupráce na překladu M. Křístek. Rukopis.

Literatura

- Arbeit, M., red. (2000) *Bibliografie americké literatury v českých překladech, Q–Z*. Olomouc: Votobia.
- Blair, W., ed. (1969) *Mark Twain's Hannibal, Huck and Tom*. The Mark Twain Papers. 3rd printing 1998. Berkeley; Los Angeles; London: University of California Press.
- Gel, F. (1953) O jménech v této knížce a vůbec. In Twain, M. *Dobrodružství Hucka Finna*. Praha: Práce, s. 218–220.
- Knappová, M. (1989) *Rodné jméno v jazyce a společnosti*. Praha: Academia.

- Knappová, M. (1992) Funkce vlastních jmen v literárních textech. In *Onomastika a škola*. Prešov, s. 12–17.
- Levý, J. (1983) Umění překladu. 2., doplněné vydání. Praha: Panorama.
- Pleskalová, J. (2002a) Vlastní jméno deapelativní. In Karlík, P. – Nekula, M. – Pleskalová, J. (eds.) *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 206.
- Pleskalová, J. (2002b) Vlastní jméno deminutivní. In Karlík, P. – Nekula, M. – Pleskalová, J. (eds.) *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 206.
- Pleskalová, J. (2002c) Vlastní jméno osobní ochranné. In Karlík, P. – Nekula, M. – Pleskalová, J. (eds.) *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 207.
- Straková, V. (1994) Překládání a vlastní jména. In Kufnerová, Z. aj. *Překládání a čeština*. Jinočany: H&H, s. 172–176.
- Sušil, F. (1951) Moravské národní písně. 4. vyd. Praha: Vyšehrad.
- Twain, M. (1989) *Huck Finn and Tom Sawyer Among the Indians and Other Unfinished Stories*. Berkeley; Los Angeles; London: University of California Press.

Translating personal names in fiction: Czech versions of Huckleberry Finn 1893–2003

The contribution deals with one specific aspect of translating fiction, namely with the issue of personal names, and tries to show several possible translators' approaches. Mark Twain's *Adventures of Huckleberry Finn* are chosen because of the symbolic value the name of the main hero carries („everybody; everyman“), being thus a rather difficult issue for translators. Most of the Czech translators chose to preserve the original form, others tried to substitute the name either by a general noun (tulák – „a tramp“) or by a diminutive form of a Czech first name popular at that time (Frantík – „Frankie“). These particular approaches are commented upon, taking into consideration their advantages and disadvantages and confirming the well-known truth that inevitably there always something gets lost in translation, but in none of the Czech versions it makes obscure the sense of the target language version.